

In Europa Kindermonumentendag in Midden-Delfland 2018

Lesbrief voor groep 7 van de basisscholen in Midden-Delfland

Deze les is de voorbereiding voor de Kindermonumentendag 2018.

Zoek zelf of samen met andere leerlingen de antwoorden op de vragen. Als je iets niet begrijpt, vraag je het aan de meester of juf. Veel succes!

Rina Visser/Historische Vereniging Oud-Schipluiden

Vraag 1

Over Monumenten

Deze lesbrief gaat over **Monumenten**. Dat zijn oude en bijzondere gebouwen of bouwoBJECTEN, zoals huizen, kastelen, kerken of boerderijen, maar ook bijvoorbeeld herbergen, bruggen en molens.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Vraag 1a

Deze monumenten staan in een van de drie dorpen van Midden-Delfland: Schipluiden, Maasland en Den Hoorn. Herken je ze?

Afb. 1 is in

Afb. 2 is in

Afb. 3 is in

Ken jij nog andere monumenten in het dorp waar jij woont? Noem er nog eens twee:

1.

2.

Vraag 2

Over Europa

We kijken in deze lesbrief ook naar monumenten in **Europa** en hoe er tussen de Europese landen al eeuwenlang contacten zijn geweest..

Samen met zo'n *vijftig* andere landen vormen we Europa, **een legpuzzel van landen, die allemaal van elkaar verschillen in taal, in afkomst en religie.**

Vraag 2a

Hieronder zie je een kaart van Europa. Kun jij 10 Europese landen noemen?

1 2 3 4
5 6 7 8
9 10.....

Afb. 4 Legpuzzel Europa

Vraag 2b

Ben jij wel eens in een ander Europees land geweest? Zo ja, welk land?

.....

Vraag 2c Wat vond je 'anders' in dat land? En wat vond je mooi of bijzonder?

Anders vond ik

Mooi vond ik

Bespreek je antwoorden met een of twee andere leerlingen! Noem een overeenkomst of een verschil tussen jullie antwoorden:

.....

Vraag 2d

Beeld je nu eens in dat jij uit een ander land komt bijv. Italië of Litouwen. Je komt voor de eerste keer naar Nederland en bezoekt Midden-Delfland.

Wat denk je dat jij als toerist 'anders' vindt in Midden-Delfland dan in je eigen land. Wat vind je mooi of bijzonder ?

(Denk vooral aan monumenten, maar natuurlijk ook aan het landschap, de natuur en eten)

Ik vind als toerist van Midden-Delfland dat :.....

.....

Anders vind ik

Mooi vind ik

Vraag 3

Over Europa en overeenkomsten in bouwstijlen

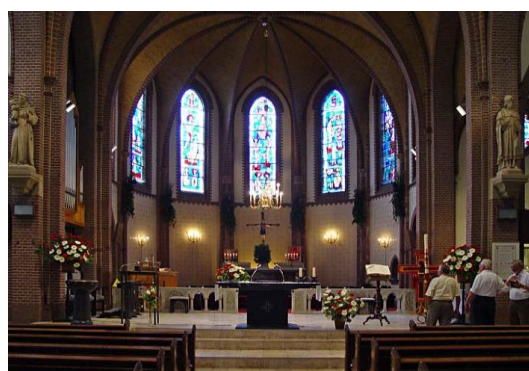
Door de eeuwen heen hebben mensen informatie uitgewisseld met andere landen. En dat doen we nog steeds! In de architectuur bijvoorbeeld. De bouwers maken gebruik van elkaars kennis en ervaring. Bijvoorbeeld hoe hoog je kunt bouwen en met welke materialen.

In veel Europese landen vind je daarom monumenten die op elkaar lijken.

Kijk maar eens naar de acht afbeeldingen van kerken in Midden-Delfland. Je ziet van elke kerk een afbeelding van de buitenkant en een van de binnenkant. Het zijn alle vier monumenten.

Afb. 5 St. Antonius en Corneliskerk in Den Hoorn

Afb. 6 Interieur kerk in Den Hoorn

afb.7 Oude Kerk Maasland

Afb. 8 Interieur Oude Kerk Maasland

Afb. 9 Kerk in 't Woudt

Afb. 10 Interieur kerk in 't Woudt

Afb. 11 Dorpskerk Schipluiden

Afb. 12 Interieur Dorpskerk Schipluiden

Vraag 3a

Zoek eens op: in welke eeuw zijn de kerken gebouwd – schrijf de eeuw bij de tekst onder de afbeelding.

Tip: kijk op <http://cultuur.middendelfland.net/>

Welke kerk is de oudste?

De oudste kerk van Midden-Delfland is

Vraag 3b

Kijk goed naar de afbeeldingen. Benoem drie overeenkomsten van de buitenkant van de kerk – kijk naar de vorm van de kerk, de toren, het dak en vooral de ramen!

Overeenkomsten zijn 1. 2. 3.

Verschillen zijn 1. 2. 3.

Welke twee interieurs lijken het meest op elkaar?

De interieurs van de kerk van en van de kerk van

De stijl waarin deze kerken gebouwd zijn wordt de Gotische stijl genoemd. In veel Europese landen zijn kerken in deze stijl gebouwd. Architecten en kunstenaars reisden door Europa om kennis en ervaring te delen.

Vraag 3c Gotische kerken in Europa

Zoek enkele afbeeldingen op van Gotische kerken in Europa. Zie als voorbeeld de twee afb. hieronder.

Welke overeenkomsten zie je met de kerken in Midden-Delfland? (bijv. bij daken, ramen, toren)

1 2 3

En welke verschillen?

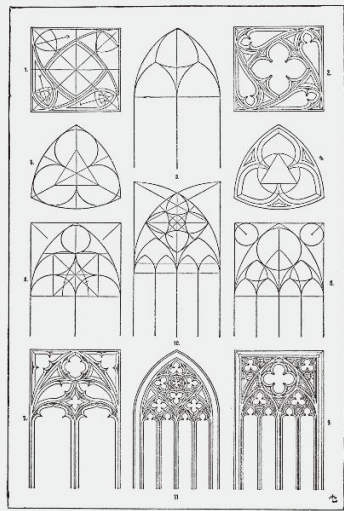
1 2 3

Twee voorbeelden van gotische kerken in Europa

Opdracht 3d

Teken in het lege vlak je eigen gotische raam!

afb. 13 Voorbeelden van gotische ramen

Vraag 4

Europa en Water

Of het nu om meren, zeeën, rivieren of kanalen gaat, water is het element dat ons direct verbindt met andere Europese landen.

De rivier de **Rijn** bijvoorbeeld ontspringt in een land en stroomt door andere landen voordat deze rivier Nederland bereikt.

Vraag 4a

In welk land ontspringt de Rijn?

Door hoeveel landen moet het Rijnwater stromen voordat het Nederland binnenstroomt?

Door landen

Afb. 14 Het stroomgebied van de Rijn

Vraag 5

Water en polders

Midden-Delfland is een waterrijk gebied, net als andere delen van Nederland. Lang geleden werd er al geprobeerd om gebieden droog te malen en er **polders** van te maken.

In Nederland begint dat vanaf de 17^e eeuw grote vormen aan te nemen. De reden daarvoor was dat er te weinig grond beschikbaar was om mensen te laten wonen en om voedsel te verbouwen.

Voor het droog malen werden molens gebruikt. Weet jij hoe dat in zijn werk ging?

Kijk daarvoor via het smartbord naar dit filmpje. Daarin zie je hoe de molens hun werk doen.

<https://www.schooltv.nl/video/droogmaken-laagveen-te-veel-water/>

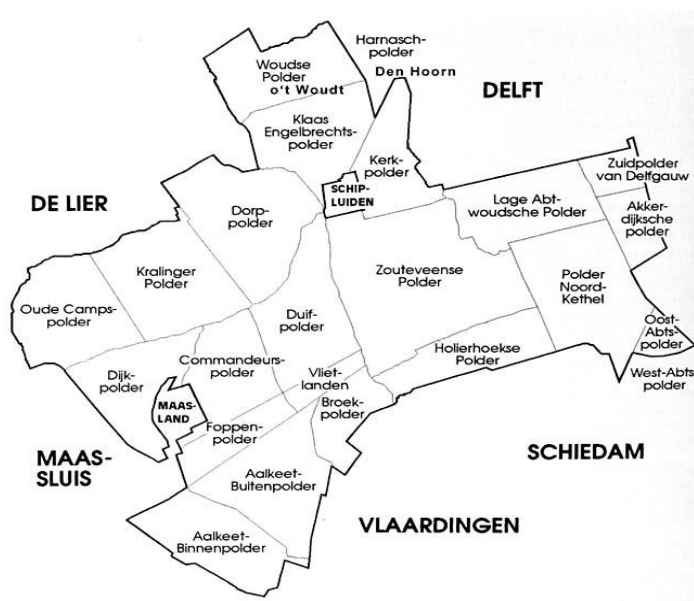
Afbeelding 15 Ontgonnen veenlandschap

Midden Delfland is een zogenaamd veenlandschap, waar vanaf de 15^e eeuw door het droogmalen polders zijn ontstaan.

Vraag 5a Hieronder zie je een kaartje van de polders van Midden-Delfland. Bijna alleen maar polders!

Woon jij in een polder? In welke?

Ik woon in Geef de polder of de plek waar jij woont een kleur.

Afb. 16 Polders in Midden-Delfland

Vraag 5b Nederland is niet het enige land met polders!

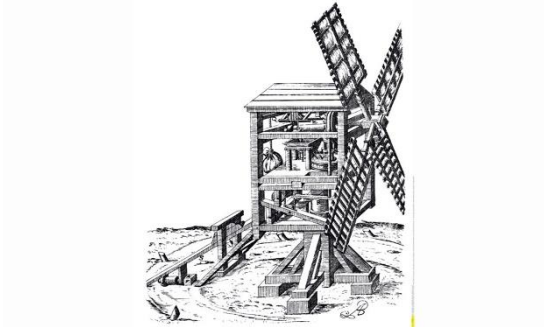
Noem twee Europese landen waar ook polders zijn (Tip: Denk b.v. aan landen dicht bij zee)

1.

2.

De **windwatermolen** was bij het droogmaken het belangrijkste werktuig. Vaak denken wij dat de molen in Nederland is uitgevonden, maar dat is niet waar!

De molen is een **Arabische** uitvinding die via Griekenland in Europa en in Nederland terecht is gekomen.

Afb. 17 Tekening van een oude houten watermolen

In Midden-Delfland hebben ooit tientallen molens gestaan. Er zijn er niet veel meer over. Dat betekent dat er op een andere manier gezorgd moet worden dat de polders droog blijven.

Vraag 5c Waarom zijn er zoveel molens verdwenen en waarmee gebeurt het droogmalen nu?

.....

Vraag 5d

De Groeneveldse molen (afb 5) is een van de weinige watermolens in Midden-Delfland die nog werkt. Weet jij waar die staat?

Deze molen staat in

Afb. 18 De Groeneveldse molen

Vraag 6

Water als transportroute

Het water was tot de vorige eeuw de belangrijkste transportroute van Midden- Delfland. Producten als bier, boter, kaas, graan en groente maar ook bouwmaterialen werden lange tijd uitsluitend over water vervoerd. Om mensen en goederen naar de stad of elders te brengen werd gebruik gemaakt van **trekschuiten**.

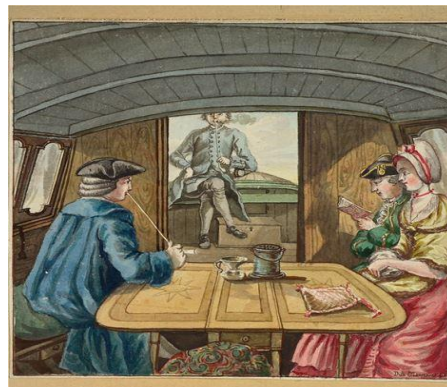

Afb. 19 Een trekschuit, voortgetrokken door een paard dat op het jaagpad loopt.

De trekschuit werd, zoals de naam al zegt, getrokken of zoals de mensen dat vroeger zeiden, gejaagd. Het jagen van de schuiten, dat deden de paarden. Op het paard zat een jongen of man, die het paard aanstuurde, de jager.

Afb. 20 De trekschuit, jaagpad, paard en jager

Afb. 21 In de roef van de trekschuit

De trekvaarten werden gebruikt voor het vervoer van personen, post maar ook goederen, bijv. vis uit Vlaardingen die naar de markt in Delft gebracht moest worden. Als passagier kon je op het dek zitten of in de kombuis of tussen de goederen in het vooronder.

Vraag 6a

De trekschuit was er voor iedereen, rijk en arm zat naast elkaar! Buitenlandse reizigers die van de trekschuit gebruik maakten, waren dat niet gewend en vonden dat zelfs een beetje 'raar'!

Waarom zouden buitenlandse reizigers dat 'raar' gevonden hebben? Wat zou gebruikelijk zijn geweest in hun land?

.....

Vraag 6b.

Kijk eens goed naar afb. 20 Hoe wordt de boot door het paard getrokken?

.....

.....

Voor de paarden werden langs de vaarroutes speciale trekpaden of jaagpaden aangelegd. Dat werd betaald door de steden die door de trekvaarten elkaar werden verbonden.

Vraag 6c Wat doet de man links aan de tafel op afbeelding 24?

De man

Vraag 7 Europa en handel

Het Midden- Delfland gebied is al eeuwenlang de leverancier van het voedsel voor de stad Delft en omstreken. Van de boerderijen van 't Woudt is bekend dat ze goede boter en kaas maakten. De Woudtse boter en de Harnaschkazen werden verkocht op de markt in Delft. De kwaliteit van de boter werd door de stad Delft streng bewaakt. Er waren speciale mensen in dienst, keurmeesters, die ervoor zorgden dat er geen Woudtse boter vermengd kon worden met boter van ergens anders.

De Woudtse boter en kaas werden niet alleen aan Delft geleverd. De graaf van Holland, die in Den Haag woonde, was bijvoorbeeld een belangrijke klant van de Woudtse boter. Er werd zelfs Woudtse boter en Harnaschkaas geleverd aan rijke inwoners van Brussel, Antwerpen en Gent!

Afb. 22 Aquarel 'Gezicht op 't Woudt', 1807

Vraag 7a.

Waarom was de Woudtse boter zo beroemd ?

Omdat

Vraag 7b

Hoe zou de boter in de 17^e eeuw naar bijvoorbeeld België zijn vervoerd?

Ik denk met

Werken en wonen in Europa

Ook vroeger heeft er veel uitwisseling van mensen plaatsgevonden tussen Nederland en andere landen. Het waren wetenschappers en kunstenaars maar ook kooplui en ambachtslieden. Elk land en elke cultuur wel iets te bieden wat de ander niet had. En soms besloot men om daar te gaan wonen! En andersom gebeurde dat natuurlijk ook. Veel Nederlanders vestigden zich in een ander land. Net zoals tegenwoordig veel gebeurt!

Vraag 7c

Aan je familienaam kun je vaak afleiden of een van je voorouders uit een ander land afkomstig is.

De familienaam **Holtkamp** bijvoorbeeld is afkomstig uit Duitsland. Ze kwamen in het begin van de 19^e eeuw naar Nederland om hier te werken en geld te verdienen.

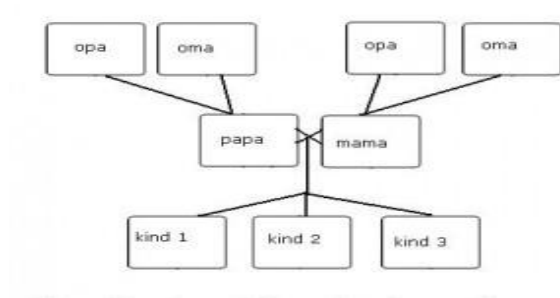
Is een van jouw ouders of voorouders afkomstig uit een ander land?

Zo ja, uit welk land?

Waarom kwamen ze naar Nederland? (bijv. vanwege werk of geloof)
.....

Vraag 7d

Maak een **stamboom** van jouw familie in het lege vlak op de volgende pagina. Maak gebruik van het voorbeeld hieronder.

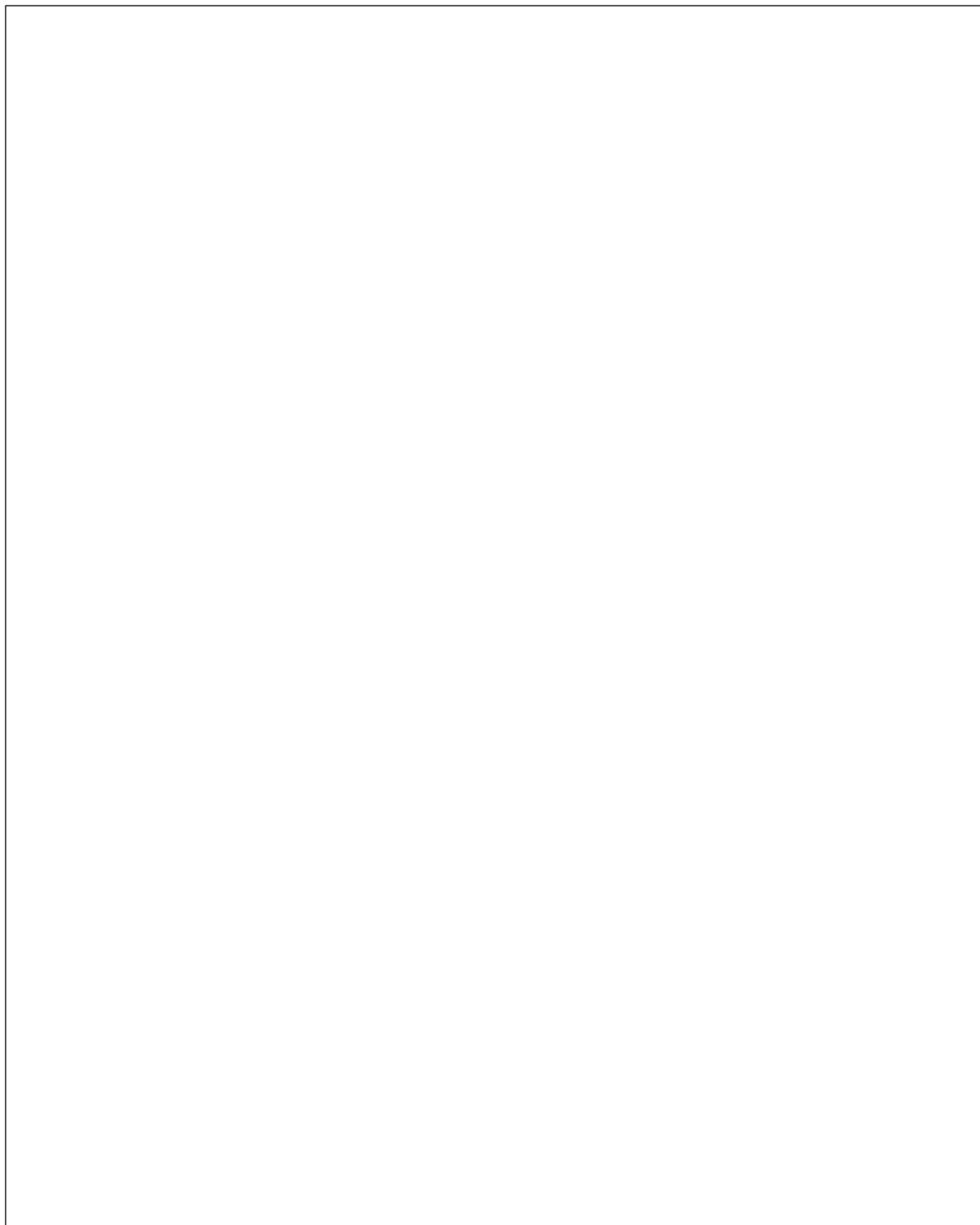
Je begint onderaan met je eigen naam en die van je broers en/of zussen.

Daarboven de **namen van je ouders**, enzovoort. Ook broers en zussen van papa of mama mag je toevoegen...

Weet je de namen van je **overgrootouders**? Dan mag je die ook toevoegen!

Heb jij familieleden die in het buitenland wonen of woonden? Geef het blokje van die familieleden dan een kleurtje en vermeld het land erbij!

De stamboom van (vul hier je naam in)

A large, empty rectangular box with a thin black border, intended for drawing a family tree. It occupies the central portion of the page below the title.

Vraag 8 Europa en vreemde overheersers

Helaas zijn we in Europa niet altijd vrienden geweest, maar hebben we in Europa ook oorlog gevoerd met elkaar. Dat heeft ook geleid tot uitwisseling van kennis, gewoontes en van voorwerpen.

Vraag 8a

Delen van taal

De Romeinen bijvoorbeeld waren heel lang geleden de heersers over grote delen van Europa. Ze woonden ook in ons land. Uit die tijd zijn verschillende Latijnse woorden in onze taal gekomen. De Romeinen bouwden de eerste stenen huizen en steden in ons land. Dus ligt het voor de hand dat er woorden bekend werden die met het nieuwe wonen te maken hebben, zoals bij voorbeeld *villa* (groot huis), *camera* (kamer), *cellarium* (kelder), *tegula* (tegel), *centrum* (stadskern).

Uit de tijd van de **Franse** overheersing zijn in onze taal ook veel woorden afkomstig.

Waarvoor gebruiken wij bijvoorbeeld het Franse woord *porte-monnaie*?

.....

Kun je nog een paar woorden noemen die wij gebruiken maar die uit een andere taal afkomstig zijn?

.....

Vraag 8b

Opgegraven geschiedenis

In onze bodem vinden we talloze voorwerpen terug die ons veel vertellen over onze geschiedenis en het ontstaan van Europa. Zoals van de **Romeinen** die eeuwenlang machthebbers waren in Europa.

Uit welk land komen de Romeinen?

Wanneer heersten ze over Nederland?

uit.....

vantot

Ook in Midden-Delfland is Romeins erfgoed teruggevonden in bodemvondsten, zoals bijvoorbeeld potten en mantelspelden. Het aardewerk kwam vaak uit andere gebieden van Europa.,

Afb. 23 Romeins aardewerk

Vraag 8c

De aardewerken pot van afb. 23 heeft een versiering. Hoe is die aangebracht denk je?

Met

In de Romeinse tijd lagen in Den Hoorn, het noordelijk deel van Midden-Delfland, meerdere nederzettingen. Hier stonden boerderijen die het achterland vormden van de Romeinse stad Forum Hadriani in Voorburg.

Afb. 24 Romeinse nederzetting in Den Hoorn

Vraag 8d

Waar zijn de mensen mee bezig op afb. 25?

.....

We hebben veel overgenomen van de Romeinen! Kijk maar eens naar onderstaand filmpje!

<https://schooltv.nl/video/romeinen-in-ons-land-ze-brachten-perziken-kippen-en-geld/>

Wat vind jij het meest bijzondere wat de Romeinen ons hebben gebracht?

.....

Vraag 9

Kasteel Keenenburg en opgegraven geschiedenis

Andere bijzondere voorwerpen die zijn opgegraven zijn van kasteel Keenenburg. Dit kasteel werd rond 1411 gebouwd. Helaas is het in 1798 afgebroken.

Afb. 25 Kasteel Keenenburg

Afb. 26 Opgraving kasteel Keenenburg

Vraag 9a

Uit de voormalige slotgracht zijn vele stukken glas en aardewerk opgegraven, zoals Venetiaans glas en Duits aardewerk.

Afb. 27 Glaswerk van kasteel Keenenburg

Afb. 28 Aardewerk van kasteel Keenenburg

De kasteelbewoners vonden het belangrijk om gebruiksvoorwerpen te hebben uit andere landen.

Ze vonden dat belangrijk omdat

Vraag 9b

Kerken zijn er voor iedereen. En dat is nog steeds zo. Maar in vroegere tijden zaten de rijke en belangrijke mensen apart van de andere mensen, op eigen vaste zitplaatsen. Vaak had een kerk een zogenaamde **herenbank**. Het wordt ook wel **familiebank** genoemd. Ook de Dorpskerk in Schipluiden heeft twee herenbanken. Een van de herenbanken is de Keenenburgbank, die werd betaald door de bewoners van kasteel Keenenburg.

Afb. 29 Herenbank in Dorpskerk Schipluiden

Afb. 29 Op de afbeelding hiernaast zie je zo'n herenbank.

De heren zaten op de achterste rij in de bank, de vrouwen op de voorste rij

- a. Waarvoor dienden de haakjes aan het schot achter de rij van de heren?

De haakjes werden gebruikt om

.....

Een bijzondere dominee

Dominee Hambrouck was vanaf 1632 dominee in Schipluiden. In 1647 kreeg hij het verzoek om mee te gaan op handelsmissie met de VOC naar Formosa, het huidige Taiwan. Hij nam zijn vrouw en kinderen mee. Toch wel bijzonder in die tijd! Hij hield zich bezig met onderwijs, religie en handel. Hij stierf een heldendood in 1661.

Vraag 9c

Wat dominee Hambrouck deed was in die tijd bijzonder en moedig. Waarom?

Ik denk omdat

.....

Vraag 10

Over de Ridderlijke Duitse Orde in Maasland

Afbeelding 28 De Oude Kerk, de Commanderij en het Zomerhuis (tuinhuis) in Maasland

De Ridderlijke Duitse Orde werd gevestigd tijdens de Kruistochten in de 12^e eeuw. De orde bestond uit ridders en geestelijken. Ze waren er voor de verzorging van zieken en gewonden en de veiligheid van de strijders. Door het goede werk wat ze verrichtten kregen ze veel bezittingen en hadden over geheel Europa verschillende vestigingen. En dus ook in Nederland. Vlakbij de kerk bouwde de orde een Commanderij waar de commandeur van de orde verbleef met zijn gevolg. Daarnaast werd een zomerhuis gebouwd, het huidige tuinhuis. De Commanderij is afgebroken, maar het zomerhuis is er nog!

Vraag 10a

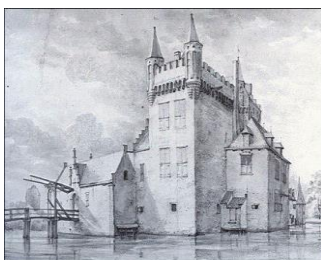
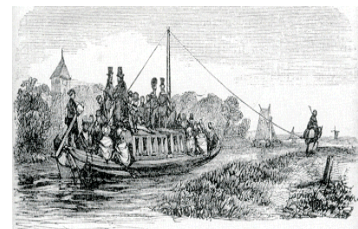
Zoek eens op: in welke Europese landen was de Duitse orde gevestigd? Noem er zes.

(Kijk op https://nl.wikipedia.org/wiki/Duitse_Orde)

- 1 2. 3. 4.
5. 6.

Vraag 11.

Je hebt door deze lesbrief vast veel nieuwe dingen geleerd over monumenten en hoe we kennis en ervaringen delen in Europa.

Schrijf hieronder op wat het meest interessante is dat je uit de lesbrief hebt geleerd:

Het meest interessante wat ik uit de lesbrief heb geleerd is:

.....
.....
.....
.....

Heel veel plezier op Kindermonumentendag!